vetése céljából felmérette a földet, népszámlálást rendelt el és véglegesítvén anyja intézkedését, bevonta a nemeseket is a közterhek viselésébe.

Sajnos mindezek az újítások ebben az időben korainak bizonyultak. A császár nem rendelkezett megfelelő eszközökkel, hogy újító terveit a nemesség ellenállása dacára is végrehajthatta volna, szövetségese, a városi polgárság pedig szintén nem nyújthatott hatékony segítséget a nagyszerű vállalkozáshoz. Maga a nép agóniában volt, szétszórtan, szervezetlenül, az urak rémítgetéseitől félve, nem jelentett komoly politikai tényezőt. II. József korán bekövetkező halála elég volt arra, hogy a nemesség a dolgokat a régi mederbe terelje és utódjával fokozatosan az összes reformokat visszavonassa.

Kiss Flórián

Temessétek el a halottakat

— Színmű a háborúról, amely holnap este kezdődik —

(A beográdi „Naša stvarnost" 1937. 9—10. számában közölt rész fordítása.)

1936 március 11-ikén került először bemutatásra a New-York-i 16-ik uccai színházban Irwin Shaw „Temessétek el a halottakat" című egyfelvonásos színdarabja. Március 12-ikén Irwin Shaw már egyike volt a legismertebb íróknak. És amikor április 19-ikén a színdarabot átvitték a New-York-i Broodway egyik legnagyobb színházába, a kritikusok Shaw-ot Amerika legnagyobb írói közé sorolták.

Irwin Shaw e színdarabja előtt még teljesen ismeretlen volt. 1936 elején, amikor megjelent kéziratával az „Új színház ligájá"-nak irodájában, hogy résztvegyen azon a pályázaton, amelyet egy haladószellemű színdarabra hirdettek, Shaw csak egyike volt a kétszáz ismeretlennek. De munkája olyan tökéletes volt, hogy a bizottság, minden vita nélkül neki ítélte az első díjat.

Irwin Shaw ekkor huszonnégyéves volt.

*

A „Temessétek el a halottakat" című darab eseménye abban a háborúban történik, amely holnap kezdődik. Harc után a katonák elföldelik elesett bajtársaikat. De hatan az elesettek közül felkelnek sírjukból és kijelentik, hogy nem hagyják magukat eltemetni.

Izgalom a bajtársak között, izgalom a papok között, akik hiába igyekeznek őket beszentelni, izgalom a vezérkarban, amikor ez a nemmindennapi eset híre oda eljut. Katonák, akik nem hagyják magukat eltemetni, súlyos csapás a hadseregre, az egész nemzetre. Az ország követeli, hogy valami történjék. A tábornokok megkísérlik, hogy a katonákat rábeszéléssel, kéréssel, rendeletekkel engedelmességre kényszerítsék, de ezek nem tágítanak. Nem hagyják magukat eltemetni.

Végre a kapitánynak mentő ötlete támad. Fel kell kutatni azokat — gondolja — akiknek legnagyobb befolyásuk van a hat engedetlen katonára: *asszonyaikat.* Asszonyaikat: anyákat, nővéreket, menyasszonyokat. Asszonyokat — akiket ők szerettek és akik őket szerették.

Asszonyok jönnek tehát a harctérre, ahol a katonák sírjaik előtt állnak. Az ő beszélgetéseiket a katonákkal mutatja be ez a jelenet.

*

Sötétség. Hang a rádióból. (Gyengéd és meggyőző.) A honvédelmi minisztérium kérelmére felhívjuk a harc mezején hősi halált halt Uebster, Shelling, Morgan, Driskol, Lewy és Din közlegények női hozzátartozóit, hogy azonnal jelentkezzenek a honvédelmi minisztériumban. Nagy szolgálatot tehetnek hazájuknak.

*

Vezértábornagy: (A hat elesett katona asszonyaihoz.) Menjetek férfiaitokhoz. Beszéljetek velük. Világositsátok fel őket tévedésükről. Ti, nők, jelentitek civilizációnkban a legkedvesebbet — otthonaink alapját. A mi háborúnk nem egyéb, mint az amerikai otthonok védelme; az otthon alapja fog összedőlni, ha ezek az emberek visszatérnek sírjaikból. Borzadok, ha ennek következményeire gondolok. Egész rendünk meginogna. Bankjaink megszünnének dolgozni, épületeink elpusztulnának. Katonáink megszöknének a harctérről és nyitva állna az út az ellenségnek, hogy hazánkat elárassza. Asszonyaim, Önök mind anyák, hitvesek és menyasszonyok az Arany Csillag rendjellel vannak kitüntetve*), Önök győzni akarnak ebben a háborúban. Ezt én tudom. Én ismerem a hazaszeretetnek ezt a fenséges tüzét, amely asszonyaink szívében él. És ezért is fordultam Önökhöz. Asszonyaim engedjék meg, hogy ezt megmagyarázzam. Ha Önök nem tudnák őket rávenni, hogy térjenek meg sírjukba, hogy egyezzenek bele eltemettetésükbe, akkor félek, hogy elvesztünk. A háború minden terhe az Önök vállán nyugszik. A háborút nemcsak puskával és puskaporral harcolják, menjenek asszonyaím és végezzék kötelességeiket. Most alkalom kínálkozik arra, hogy kötelességeiket teljesítsék, dicsőséges kötelességet... Önök most otthonaikért, gyermekeik és nővéreik életéért, hazájuk becsületéért harcolnak. Önök a hitért, a szeretetért, és a rendes emberi életért harcolnak. Háborút csak úgy folytathatunk és csak úgy győzhetünk, ha halottainkat eltemetjük és elfeledjük. De hogyan feledjük el halottainkat, akik nem hagyják magukat eltemetni? El kell őket temetnünk. Ezen a világon halottaknak nincs helyük. Csak a legnagyobb szerencsétlenséget okoznák... Önöknek, önmaguknak és mindenkinek. (Sötétség.)

(A fényszóró megvilágítja a sírt, amelyben Shelling közlegény, a második halott beszélget feleségével. Bess Shelling sovány, hallgatag parasztasszony, talán huszéves, talán negyven, vagy a kettő között meghatározatlanul.)

Bess Shelling: Nagyon fájt, John?

Shelling: Hogy van a kicsikénk, Bess?

Bess: Jól van. Beszélni kezd. Tizennégy kilós. Nagy legény lesz. Ugy-e nagyon fájt, John?

Shelling: A farmon minden rendben van?

Bess: A munka folyik. A zab az idén nehéz volt. Nagyon fájt, John?

Shelling: Kí végezte az aratást, Bess?

Bess: Schmidt járt a kezemre és a fiai. Schmidt már túlöreg a háborúhoz, a fiai meg túlfiatalok. Vagy két hétre volt szükségük. A búza nem rossz az idén. Schmidt legidősebb fia bevonul majd egy-két hónapon belül. Az istálló mögött gyakorlatozik azzal az öreg puskával, amellyel Schmidt jár vadkacsavadászatra.

Shelling: Schmidték mindig buták voltak. Ha gyermekünk felnő, egy kis észt önts a fejébe. Milyen színű a haja?

*) Amerikai rendjel, amit a világháborúban hősi halált halt amerikai katonák anyjai kaptak.

Bess: Szőke, mint a tiéd... Mit akarsz most tenni, John?

Shelling: Szeretném a gyermeket és a farmot... és...

Bess: Azt mondják, meghaltál, John.

Shelling: Ugy van, meghaltam.

Bess: No és most?

Shelling: Nem tudom. Lehet, hogy már túlsokan vagyunk a földben. Lehet, hogy már a föld sem bír el ennyit. Nem vethetsz mindig ugyanazt. Mit keresel te itt, Bess?

Bess: Azt mondták, beszéljelek rá, hogy hagyd magad eltemetni.

Shelling: És te, mit gondolsz?

Bess: Te halott vagy, John.

Shelling: És . . .?

Bess: Hát akkor minek . . .?

Shelling: Nem tudom. De van bennem valami, akár halott vagyok, akár nem, ami nem engedi, hogy eltemessenek.

Bess: Különös ember voltál mindig, John. Soha teljesen meg nem értettelek. De mivégre most ez?

Shelling: Bess, én sohasem beszéltem veled úgy, hogy megérthettél volna, mit is akarok, amig — amig — amig — ezelőtt. Talán most. — Sok minden van Bess, amivel én még nem laktam jól. Ezeket kivánom. Kellemes dolgok, dolgok, amelyeket éjszakánként látsz, ha kinézel az ablakon, vacsora után, vagy reggel, amikor felébredtél... Dolgok, amiket észlelsz, ha a ló körül dolgozol, vagy amig a szénát gyűjtöd; nem is fordítasz rá figyelmet és mégis visszatérnek. Nézed a búzát, hogy hajlong a szélben és fürj repül a kalászok felett, látod, hogyan üt ki az izzadtság a ló szügyén és ezt olyan különös erővel érezni a lovon, vagy figyeled a jó földet, hogyan omlik jobbra és balra, zsírosan és feketén, amikor megfordítod az ekét és nehezedre esik utána járni, ha teleittad magad jó hideg kútvízzel, amikor egész délután a nap forrón perzselt és érzed, hogyan megy le a víz és egész lényedet lehűti, bentről kifelé, látsz egy szőke gyereket, amint komolyan foglalatoskodik, vagy játszik a kutyával a ház árnyékában. És mindebből itt semmi sincs, Bess.

Bess: Minden dolognak megvan a maga helye, John és a holtaknak is megvan a maguk helye.

Shelling: Az én helyem a földön van, Bess. Az én munkám a föld felett és nem a föld alatt van. Én csapdába kerültem. Én nem vagyok ügyes, Bess, engem könnyű megfogni — most már tudom. Még van valami közölni valóm a farmerekkel, mielőtt végleg eltűnök. Meg kell még mondanom nekik...

Bess: Eltemethetnénk otthon, John, a patak közelében, ott mindig hűvös van és csendes és mindig van egy kis szellő a fák között.

Shelling: Majd később, Bess, majd ha eleget láttam, elég illatot beszívtam és eleget beszéltem. Ugy kellene, hogy az ember önként menjen sírjába és ne mások húzzák le.

Bess: Mit csinálok majd én — és a gyermek — ha te így járod a világot — így?

Shelling: Nem zavarlak majd benneteket — a közeletekbe sem jövök.

Bess: Még akkor is. Már az, hogy tudom...

Shelling: Mit tegyek? Ez valami, ami erősebb, mint te, erősebb mint én. Ezt nem én készítettem elő. Ez olyan, ami a földből nőtt ki, — mint a fű —

vagy a virág. Vágd ki, másik tíz jön a helyébe. Le nem győzöd. A föld is erre van teremtve.

Bess: Jó férj voltál, John. A gyerek kedvéért — az én kedvemért, nem tennéd meg?

Shelling: (Nyugodtan.) Menj haza, Bess, menj haza! (Sötétség.)

— — — — — — — — — — —

(A fényszóró az ötödik halottat világítja meg: Ez Lewy közlegény, a sírban áll, háttal a közönségnek. Felesége, fiatal, hiú nő, szemben áll vele.)

Johanna: Engem szerettél legjobban úgy-e, Henri — mind közül — valamennyi nő közül — engem szerettél úgy-e?

Lewy: Mire való ez most, Johanna?

Johanna: Tudni akarom.

Lewy: Ez nem fontos.

Johanna: De nekem fontos. Henri, úgy-e te már nem vagy élő ember?

Lewy: Nem, nem vagyok. Belül darabokra téptek a golyók.

Johanna: (Ijedten néz körül.) Oly félős nekem itt.

Lewy: Végtelenül sajnállak Johanna, hogy ennyi mindenen át idehoztak.

Johanna: Hát a háborúkat ilyen rémségben kell folytatni, mint ez itt. Sohasem hittem volna, hogy ez ilyen. Nem úgy van itt, mint a képeken. Egy-egy szemétdombhoz hasonlít.

Lewy: Besároztad a cipőd. Oly szépek a cipőid, Johanna.

Johanna: (Erre az otthoni hangra elfelejti a helyet s elfelejti az embert, akitől a szép szó jön.) Gondolod, Henri? Gyíkbőrből van, nagyon szeretem. Oly nehéz a mai viszonyok között rendes cipőt találni. Te ilyen dolgokban oly kedves vagy, Henri.

Lewy: Táncolsz-e még Johanna?

Johanna: Óh, én valóban sokkal jobb vagyok, mint voltam. Annyi bál volt az utóbbi időben nálunk, bál az árvák javára, a rokkantak javára és a hadi sorsjegyalap javára. A hét minden estéjén foglalt vagyok. Több hadi sorsjegyet adtam el, mint a ligának bármelyik lánya. Egy sisakot is kaptam — az ő sisakjukat... (Megborzong, az ellenségre gondolva.) Puskagolyótól átütött sisakot, eladási ára tizenegyezer dollár.

Lewy: Mi itt ingyen kapjuk... Akár egy milliót is... és puskagolyóktól lyukakat és egyéb mindenfélét.

Johanna: Ez kissé keserű hang. Ne légy keserű.

Lewy: Bocsáss meg.

Johanna: Néhány nappal ezelőtt Elvel ezredesnek egy beszédét hallgattam. Emlékszel Elvel ezredesre? Elvel Anton, akinek egy malma is van. A vöröskereszt bankettjén tartott egy beszédet és azt mondta, hogy ebben a háborúban az a kellemes, hogy katonáinknak nem is kell nehéz harcot folytatniok. Azt mondta, hogy bennünket a patriotizmusunk tart fenn. Nagyszerű szónok ez az Eivel ezredes és én csak kiabáltam, kiabáltam.

Lewy: Emlékszem rá.

Johanna: Henri, mit gondolsz, győzni fogunk?

Lewy: Bánom is én.

Johanna: (Megütközve.) Henri! Hogy beszélsz? Nem tudom mi van veled, igazán nem tudom. Te oly aranyos ember voltál.

Lewy: (Kissé felnevet.) Szegény, kicsi Johanna. Nem beszélek többet.

Johanna: Ujságjaink azt írják, hogy ha ők győznek, felgyújtják a templo-

mainkat és lerombolják muzeumainkat és... és elrabolják asszonyainkat. (Lewy nevet.) Mit nevetsz Henri?

Lewy: Én halott vagyok, Johanna.

Johanna: Hát akkor miért nem hagyod, hogy eltemessenek?

Lewy: Több okom is van reá. Oly sok minden volt az életemben, amit úgy szerettem.

Johanna: A halott nem érinthet meg többé nőket.

Lewy: Nőket? Igen... de valami többet, mint a nők, valami többet, mint érinteni őket. Számomra már nagy öröm volna csak hallani a nőt, hallani, hogy nevet, nézni, hogyan viszi szoknyáját a szél, vagy nézni ruhájuk alatt miként ring a mellük le-föl, ahogy lépkednek. Szerettem hallani éjszakánként cipőik hangos kopogását a járdákon, hangjuk meleg dallamát, amikor elhaladtak mellettem egy ifjú emberrel. Oly gyönyörű voltál Johanna, szép szőke hajaddal és keskeny kezeddel.

Johanna: (Lesímitja a haját.) Mindig szeretted a hajam. Egy nő sem fog veled karonfogva menni, Dexter Henri, ha elhagyod a sírodat, sem Doris, sem Jeanette, azokkal a ravasz szemeivel, vagy...

Lewy: Nem. De lesznek majd női szemek, hogy én nézhessem és hajuk csodás színe is lesz és csípőjük gyengéd ringása, ha a fiatalemberek előtt mennek. Ezek azok a dolgok, amivel a föld adósom maradt, most, amikor még csak harminc éves vagyok. Teljes hetven évet szeretnék és ne fejeződnék be így, ilyen kierőszakolt sorssal és holmi tarkafejű gombostűvel valamely tábornok mappáján.

Johanna: Ezek nem csak tűk. Ezek jelentenek is valamit.

Lewy: Még most is? Kinek? Tábornokoknak. De nekem nem. Számomra ezek csak tarka gombostűk.

Johanna: Hogy beszélsz így, Henri? Hiszen te tudod, miért van ez a háború?

Lewy: Én nem tudom. És te?

Johanna: Természetesen. Ezt mindenki tudja. Nekünk győznünk kell, fel kell készülnünk a legnagyobb áldozatokra és ha kell, hát utolsó csep vérünket is odaadjuk.

Lewy: Emlékszel az elmúlt nyárra, Johanna? Mainban voltunk. Úgy szeretnék visszaemlékezni... hosszan... a napra, a tengerpartra és puha kezedre...

Johanna: És most mi a szándékod?

Lewy: Járni a világot, nézni csinos, széplábu nőket, hallgatni hangjuk csodás csengését, a fülemmel, amelyet a tábornokok a sír sarával akarnak betömni.

Johanna: Henri! Henri! Valamikor azt mondtad, hogy szeretsz, az én kedvemért menj a sírba. Az én kedvemért.

Lewy: (Hevesen és gyengéden). Szegény Johanna. (Kitárja felé védően a kezét.)

Johanna: Hozzám ne érj!

Lewy: Menj haza, Johanna. Menj haza. (A fény kialszik.)

— — — — — — — — — —

(Most a fényszóró a harmadik hullát, Morgan közlegényt és Black Juliát világítja meg. Julia zokog.)

Morgan: Ne sírj, Julia. Mi értelme van a sírásnak?

Julia: Igaz, nincs értelme és én még sem tudom a sírást abbahagyni.

vetése céljából felmérette a földet, népszámlálást rendelt el és véglegesítvén anyja intézkedését, bevonta a nemeseket is a közterhek viselésébe.

Sajnos mindezek az újítások ebben az időben korainak bizonyultak. A császár nem rendelkezett megfelelő eszközökkel, hogy újító terveit a nemesség ellenállása dacára is végrehajthatta volna, szövetségese, a városi polgárság pedig szintén nem nyújthatott hatékony segítséget a nagyszerű vállalkozáshoz. Maga a nép agóniában volt, szétszórtan, szervezetlenül, az urak rémítgetéseitől félve, nem jelentett komoly politikai tényezőt. II. József korán bekövetkező halála elég volt arra, hogy a nemesség a dolgokat a régi mederbe terelje és utódjával fokozatosan az összes reformokat visszavonassa.

Kiss Flórián

Temessétek el a halottakat

— Színmű a háborúról, amely holnap este kezdődik —

(A beográdi „Naša stvarnost" 1937. 9—10. számában közölt rész fordítása.)

1936 március 11-ikén került először bemutatásra a New-York-i 16-ik uccai színházban Irwin Shaw „Temessétek el a halottakat" című egyfelvonásos színdarabja. Március 12-ikén Irwin Shaw már egyike volt a legismertebb íróknak. És amikor április 19-ikén a színdarabot átvitték a New-York-i Broodway egyik legnagyobb színházába, a kritikusok Shaw-ot Amerika legnagyobb írói közé sorolták.

Irwin Shaw e színdarabja előtt még teljesen ismeretlen volt. 1936 elején, amikor megjelent kéziratával az „Új színház ligájá"-nak irodájában, hogy résztvegyen azon a pályázaton, amelyet egy haladószellemű színdarabra hirdettek, Shaw csak egyike volt a kétszáz ismeretlennek. De munkája olyan tökéletes volt, hogy a bizottság, minden vita nélkül neki ítélte az első díjat.

Irwin Shaw ekkor huszonnégyéves volt.

*

A „Temessétek el a halottakat" című darab eseménye abban a háborúban történik, amely holnap kezdődik. Harc után a katonák elföldelik elesett bajtársaikat. De hatan az elesettek közül felkelnek sírjukból és kijelentik, hogy nem hagyják magukat eltemetni.

Izgalom a bajtársak között, izgalom a papok között, akik hiába igyekeznek őket beszentelni, izgalom a vezérkarban, amikor ez a nemmindennapi eset híre oda eljut. Katonák, akik nem hagyják magukat eltemetni, súlyos csapás a hadseregre, az egész nemzetre. Az ország követeli, hogy valami történjék. A tábornokok megkísérlik, hogy a katonákat rábeszéléssel, kéréssel, rendeletekkel engedelmességre kényszerítsék, de ezek nem tágítanak. Nem hagyják magukat eltemetni.

Végre a kapitánynak mentő ötlete támad. Fel kell kutatni azokat — gondolja — akiknek legnagyobb befolyásuk van a hat engedetlen katonára: *asszonyaikat.* Asszonyaikat: anyákat, nővéreket, menyasszonyokat. Asszonyokat — akiket ők szerettek és akik őket szerették.

Asszonyok jönnek tehát a harctérre, ahol a katonák sírjaik előtt állnak. Az ő beszélgetéseiket a katonákkal mutatja be ez a jelenet.

*

Sötétség. Hang a rádióból. (Gyengéd és meggyőző.) A honvédelmi minisztérium kérelmére felhívjuk a harc mezején hősi halált halt Uebster, Shelling, Morgan, Driskol, Lewy és Din közlegények női hozzátartozóit, hogy azonnal jelentkezzenek a honvédelmi minisztériumban. Nagy szolgálatot tehetnek hazájuknak.

*

Vezértábornagy: (A hat elesett katona asszonyaihoz.) Menjetek férfiaitokhoz. Beszéljetek velük. Világositsátok fel őket tévedésükről. Ti, nők, jelentitek civilizációnkban a legkedvesebbet — otthonaink alapját. A mi háborúnk nem egyéb, mint az amerikai otthonok védelme; az otthon alapja fog összedőlni, ha ezek az emberek visszatérnek sírjaikból. Borzadok, ha ennek következményeire gondolok. Egész rendünk meginogna. Bankjaink megszünnének dolgozni, épületeink elpusztulnának. Katonáink megszöknének a harctérről és nyitva állna az út az ellenségnek, hogy hazánkat elárassza. Asszonyaim, Önök mind anyák, hitvesek és menyasszonyok az Arany Csillag rendjellel vannak kitüntetve*), Önök győzni akarnak ebben a háborúban. Ezt én tudom. Én ismerem a hazaszeretetnek ezt a fenséges tüzét, amely asszonyaink szívében él. És ezért is fordultam Önökhöz. Asszonyaim engedjék meg, hogy ezt megmagyarázzam. Ha Önök nem tudnák őket rávenni, hogy térjenek meg sírjukba, hogy egyezzenek bele eltemettetésükbe, akkor félek, hogy elvesztünk. A háború minden terhe az Önök vállán nyugszik. A háborút nemcsak puskával és puskaporral harcolják, menjenek asszonyaím és végezzék kötelességeiket. Most alkalom kínálkozik arra, hogy kötelességeiket teljesítsék, dicsőséges kötelességet... Önök most otthonaikért, gyermekeik és nővéreik életéért, hazájuk becsületéért harcolnak. Önök a hitért, a szeretetért, és a rendes emberi életért harcolnak. Háborút csak úgy folytathatunk és csak úgy győzhetünk, ha halottainkat eltemetjük és elfeledjük. De hogyan feledjük el halottainkat, akik nem hagyják magukat eltemetni? El kell őket temetnünk. Ezen a világon halottaknak nincs helyük. Csak a legnagyobb szerencsétlenséget okoznák... Önöknek, önmaguknak és mindenkinek. (Sötétség.)

(A fényszóró megvilágítja a sírt, amelyben Shelling közlegény, a második halott beszélget feleségével. Bess Shelling sovány, hallgatag parasztasszony, talán huszéves, talán negyven, vagy a kettő között meghatározatlanul.)

Bess Shelling: Nagyon fájt, John?

Shelling: Hogy van a kicsikénk, Bess?

Bess: Jól van. Beszélni kezd. Tizennégy kilós. Nagy legény lesz. Ugy-e nagyon fájt, John?

Shelling: A farmon minden rendben van?

Bess: A munka folyik. A zab az idén nehéz volt. Nagyon fájt, John?

Shelling: Kí végezte az aratást, Bess?

Bess: Schmidt járt a kezemre és a fiai. Schmidt már túlöreg a háborúhoz, a fiai meg túlfiatalok. Vagy két hétre volt szükségük. A búza nem rossz az idén. Schmidt legidősebb fia bevonul majd egy-két hónapon belül. Az istálló mögött gyakorlatozik azzal az öreg puskával, amellyel Schmidt jár vadkacsavadászatra.

Shelling: Schmidték mindig buták voltak. Ha gyermekünk felnő, egy kis észt önts a fejébe. Milyen színű a haja?

*) Amerikai rendjel, amit a világháborúban hősi halált halt amerikai katonák anyjai kaptak.

Bess: Szőke, mint a tiéd... Mit akarsz most tenni, John?

Shelling: Szeretném a gyermeket és a farmot... és...

Bess: Azt mondják, meghaltál, John.

Shelling: Ugy van, meghaltam.

Bess: No és most?

Shelling: Nem tudom. Lehet, hogy már túlsokan vagyunk a földben. Lehet, hogy már a föld sem bír el ennyit. Nem vethetsz mindig ugyanazt. Mit keresel te itt, Bess?

Bess: Azt mondták, beszéljelek rá, hogy hagyd magad eltemetni.

Shelling: És te, mit gondolsz?

Bess: Te halott vagy, John.

Shelling: És . . .?

Bess: Hát akkor minek . . .?

Shelling: Nem tudom. De van bennem valami, akár halott vagyok, akár nem, ami nem engedi, hogy eltemessenek.

Bess: Különös ember voltál mindig, John. Soha teljesen meg nem értettelek. De mivégre most ez?

Shelling: Bess, én sohasem beszéltem veled úgy, hogy megérthettél volna, mit is akarok, amig — amig — amig — ezelőtt. Talán most. — Sok minden van Bess, amivel én még nem laktam jól. Ezeket kivánom. Kellemes dolgok, dolgok, amelyeket éjszakánként látsz, ha kinézel az ablakon, vacsora után, vagy reggel, amikor felébredtél... Dolgok, amiket észlelsz, ha a ló körül dolgozol, vagy amig a szénát gyűjtöd; nem is fordítasz rá figyelmet és mégis visszatérnek. Nézed a búzát, hogy hajlong a szélben és fürj repül a kalászok felett, látod, hogyan üt ki az izzadtság a ló szügyén és ezt olyan különös erővel érezni a lovon, vagy figyeled a jó földet, hogyan omlik jobbra és balra, zsírosan és feketén, amikor megfordítod az ekét és nehezedre esik utána járni, ha teleittad magad jó hideg kútvízzel, amikor egész délután a nap forrón perzselt és érzed, hogyan megy le a víz és egész lényedet lehűti, bentről kifelé, látsz egy szőke gyereket, amint komolyan foglalatoskodik, vagy játszik a kutyával a ház árnyékában. És mindebből itt semmi sincs, Bess.

Bess: Minden dolognak megvan a maga helye, John és a holtaknak is megvan a maguk helye.

Shelling: Az én helyem a földön van, Bess. Az én munkám a föld felett és nem a föld alatt van. Én csapdába kerültem. Én nem vagyok ügyes, Bess, engem könnyű megfogni — most már tudom. Még van valami közölni valóm a farmerekkel, mielőtt végleg eltűnök. Meg kell még mondanom nekik...

Bess: Eltemethetnénk otthon, John, a patak közelében, ott mindig hűvös van és csendes és mindig van egy kis szellő a fák között.

Shelling: Majd később, Bess, majd ha eleget láttam, elég illatot beszívtam és eleget beszéltem. Ugy kellene, hogy az ember önként menjen sírjába és ne mások húzzák le.

Bess: Mit csinálok majd én — és a gyermek — ha te így járod a világot — így?

Shelling: Nem zavarlak majd benneteket — a közeletekbe sem jövök.

Bess: Még akkor is. Már az, hogy tudom...

Shelling: Mit tegyek? Ez valami, ami erősebb, mint te, erősebb mint én. Ezt nem én készítettem elő. Ez olyan, ami a földből nőtt ki, — mint a fű —

vagy a virág. Vágd ki, másik tíz jön a helyébe. Le nem győzöd. A föld is erre van teremtve.

Bess: Jó férj voltál, John. A gyerek kedvéért — az én kedvemért, nem tennéd meg?

Shelling: (Nyugodtan.) Menj haza, Bess, menj haza! (Sötétség.)

— — — — — — — — — — —

(A fényszóró az ötödik halottat világítja meg: Ez Lewy közlegény, a sírban áll, háttal a közönségnek. Felesége, fiatal, hiú nő, szemben áll vele.)

Johanna: Engem szerettél legjobban úgy-e, Henri — mind közül — valamennyi nő közül — engem szerettél úgy-e?

Lewy: Mire való ez most, Johanna?

Johanna: Tudni akarom.

Lewy: Ez nem fontos.

Johanna: De nekem fontos. Henri, úgy-e te már nem vagy élő ember?

Lewy: Nem, nem vagyok. Belül darabokra téptek a golyók.

Johanna: (Ijedten néz körül.) Oly félős nekem itt.

Lewy: Végtelenül sajnállak Johanna, hogy ennyi mindenen át idehoztak.

Johanna: Hát a háborúkat ilyen rémségben kell folytatni, mint ez itt. Sohasem hittem volna, hogy ez ilyen. Nem úgy van itt, mint a képeken. Egy-egy szemétdombhoz hasonlít.

Lewy: Besároztad a cipőd. Oly szépek a cipőid, Johanna.

Johanna: (Erre az otthoni hangra elfelejti a helyet s elfelejti az embert, akitől a szép szó jön.) Gondolod, Henri? Gyíkbőrből van, nagyon szeretem. Oly nehéz a mai viszonyok között rendes cipőt találni. Te ilyen dolgokban oly kedves vagy, Henri.

Lewy: Táncolsz-e még Johanna?

Johanna: Óh, én valóban sokkal jobb vagyok, mint voltam. Annyi bál volt az utóbbi időben nálunk, bál az árvák javára, a rokkantak javára és a hadi sorsjegyalap javára. A hét minden estéjén foglalt vagyok. Több hadi sorsjegyet adtam el, mint a ligának bármelyik lánya. Egy sisakot is kaptam — az ő sisakjukat... (Megborzong, az ellenségre gondolva.) Puskagolyótól átütött sisakot, eladási ára tizenegyezer dollár.

Lewy: Mi itt ingyen kapjuk... Akár egy milliót is... és puskagolyóktól lyukakat és egyéb mindenfélét.

Johanna: Ez kissé keserű hang. Ne légy keserű.

Lewy: Bocsáss meg.

Johanna: Néhány nappal ezelőtt Elvel ezredesnek egy beszédét hallgattam. Emlékszel Elvel ezredesre? Elvel Anton, akinek egy malma is van. A vöröskereszt bankettjén tartott egy beszédet és azt mondta, hogy ebben a háborúban az a kellemes, hogy katonáinknak nem is kell nehéz harcot folytatniok. Azt mondta, hogy bennünket a patriotizmusunk tart fenn. Nagyszerű szónok ez az Eivel ezredes és én csak kiabáltam, kiabáltam.

Lewy: Emlékszem rá.

Johanna: Henri, mit gondolsz, győzni fogunk?

Lewy: Bánom is én.

Johanna: (Megütközve.) Henri! Hogy beszélsz? Nem tudom mi van veled, igazán nem tudom. Te oly aranyos ember voltál.

Lewy: (Kissé felnevet.) Szegény, kicsi Johanna. Nem beszélek többet.

Johanna: Ujságjaink azt írják, hogy ha ők győznek, felgyújtják a templo-

mainkat és lerombolják muzeumainkat és... és elrabolják asszonyainkat. (Lewy nevet.) Mit nevetsz Henri?

Lewy: Én halott vagyok, Johanna.

Johanna: Hát akkor miért nem hagyod, hogy eltemessenek?

Lewy: Több okom is van reá. Oly sok minden volt az életemben, amit úgy szerettem.

Johanna: A halott nem érinthet meg többé nőket.

Lewy: Nőket? Igen... de valami többet, mint a nők, valami többet, mint érinteni őket. Számomra már nagy öröm volna csak hallani a nőt, hallani, hogy nevet, nézni, hogyan viszi szoknyáját a szél, vagy nézni ruhájuk alatt miként ring a mellük le-föl, ahogy lépkednek. Szerettem hallani éjszakánként cipőik hangos kopogását a járdákon, hangjuk meleg dallamát, amikor elhaladtak mellettem egy ifjú emberrel. Oly gyönyörű voltál Johanna, szép szőke hajaddal és keskeny kezeddel.

Johanna: (Lesímitja a haját.) Mindig szeretted a hajam. Egy nő sem fog veled karonfogva menni, Dexter Henri, ha elhagyod a sírodat, sem Doris, sem Jeanette, azokkal a ravasz szemeivel, vagy...

Lewy: Nem. De lesznek majd női szemek, hogy én nézhessem és hajuk csodás színe is lesz és csípőjük gyengéd ringása, ha a fiatalemberek előtt mennek. Ezek azok a dolgok, amivel a föld adósom maradt, most, amikor még csak harminc éves vagyok. Teljes hetven évet szeretnék és ne fejeződnék be így, ilyen kierőszakolt sorssal és holmi tarkafejű gombostűvel valamely tábornok mappáján.

Johanna: Ezek nem csak tűk. Ezek jelentenek is valamit.

Lewy: Még most is? Kinek? Tábornokoknak. De nekem nem. Számomra ezek csak tarka gombostűk.

Johanna: Hogy beszélsz így, Henri? Hiszen te tudod, miért van ez a háború?

Lewy: Én nem tudom. És te?

Johanna: Természetesen. Ezt mindenki tudja. Nekünk győznünk kell, fel kell készülnünk a legnagyobb áldozatokra és ha kell, hát utolsó csep vérünket is odaadjuk.

Lewy: Emlékszel az elmúlt nyárra, Johanna? Mainban voltunk. Úgy szeretnék visszaemlékezni... hosszan... a napra, a tengerpartra és puha kezedre...

Johanna: És most mi a szándékod?

Lewy: Járni a világot, nézni csinos, széplábu nőket, hallgatni hangjuk csodás csengését, a fülemmel, amelyet a tábornokok a sír sarával akarnak betömni.

Johanna: Henri! Henri! Valamikor azt mondtad, hogy szeretsz, az én kedvemért menj a sírba. Az én kedvemért.

Lewy: (Hevesen és gyengéden). Szegény Johanna. (Kitárja felé védően a kezét.)

Johanna: Hozzám ne érj!

Lewy: Menj haza, Johanna. Menj haza. (A fény kialszik.)

— — — — — — — — — —

(Most a fényszóró a harmadik hullát, Morgan közlegényt és Black Juliát világítja meg. Julia zokog.)

Morgan: Ne sírj, Julia. Mi értelme van a sírásnak?

Julia: Igaz, nincs értelme és én még sem tudom a sírást abbahagyni.

Morgan: Kár volt idejönnöd.

Julia: Követelték, hogy eljőjjek. Azt mondták, halott vagy és mégsem hagyod magad eltemetni.

Morgan: Igen.

Julia: Miért nem ölnek meg engem is? Én hagynám, hogy eltemessenek. Úgy szeretnék már eltemetve lenni... Hogy mindentől távol lehessek. Én... már két hete szüntelenül sírok. Mindig azt hittem, hogy erős vagyok. Soha nem sírtam. Még kicsi koromban sem. Valóságos csoda, honnan is jön ennyi könny. De, úgy látszik, mindig több és több hely lesz az új könnyek számára. Azt hittem, halálra sírom magam, amikor megölték Fredet, kicsi testvéremet. Minden reggel, mielőtt iskolába ment, én fésültem meg. És most téged is megöltek. Úgy-e megöltek?

Morgan: Igen.

Julia: Oly nehéz mindezt tudni... Én... én mégis tudom. És még nehezebb veled így, ily módon... Talán könnyebben elfelejteném, ha te... de nem ezt akartam mondani. Téged akartalak hallgatni. Óh, kedvesem, oly borzalmas volt... Részeg vagyok. Gyűlölöm ezt is és mégis leiszom magam. Dalolok teli torokkal és mindenki nevet. Rakosgattam a dolgaid között a napokban... bolond vagyok. Rakosgatom a dolgaidat minden héten háromszor. Vasalom a ruhád, olvasom a könyveid. A te ruháid a legszebbek. Megtaláltam a versedet, amit nekem írtál Bostonból... először sírtam, aztán nevettem... olyan gyönyörü ez a vers... jó költő lenne belőled, azt hiszem, te lennél a legjobb költő, aki valaha... igen... Szétroncsolták a kezed, kedves?

Morgan: Nem.

Julia: Akkor jó. Nem bírnám el, ha bármi is történt volna a kezeiddel. Mondd, kedves, rettenetes volt?

Morgan: Hát elég rettenetes volt.

Julia: De nem roncsolták szét a kezedet. Már ez is valami. Az ember ma megtanulja, hogy hálás legyen a legbolondabb dologért is. Az embernek mindig hálásnak kell lennie valamiért és ez oly nehéz ebben a háborúban. Óh, kedves, sohasem tudtalak halottnak elképzelni. Ugy látszott valamikor, mintha nem is lennél halottnak teremtve. Nekem jobb lenne, ha valami szép, zöld mezőn lennél eltemetve és piros virágok vennék körül a sírodat és a sírkövön ott állna: „Itt nyugszik Morgan Walter, született 1913-ban és meghalt 1936-ban." Akkor kedvemre berúgnék s énekelnék, úgy, hogy a világ nevessen. Legborzasztóbb, ha azokra a könyvekre nézek, amelyeket te hoztál haza, de még el sem olvastad. Várnak a kezeidre, hogy felnyissad őket. Óh, hagyd, hogy eltemessenek, hagyd, hogy eltemessenek... hisz' úgy sem maradt itt semmi, csak a ruháid, amik ott lógnak a szekrényben, és amelyeket soha senki fel nem vesz. Miért nem akarod?

Morgan: Annyi könyv van, amit még nem olvastam, annyi hely, amit még nem láttam, annyi emlék, amit még nem őriztem meg eléggé... nem akarom, hogy megfosszanak tőlük...

Julia: És én, kedvesem, és én? Gyűlölöm már a lerészegedést. Oly szép lenne a neved egy egyszerű márványlapon, zöld mezőben... és „Morgan Walter, Black Julia vőlegénye"... és rózsák és fehér tulipánok és azok az apró virágok a lábaidnál és...

(Egész meghajol, mintha siratna. Majd revolver dörren el kezében, meg-

inog és elesik.) Most aztán az én nevem is az elesettek közé kerülhet... Hogy is hívják azokat az apró piros virágokat, kedvesem? (Sötétség.)

— — — — — — — —

(A fényszóró Driskol Katalint követi, amint halottól halottig jár és belenéz az arcukba. Először a hatodik hullát nézi meg, megremeg és eltakarja kezével a szemeit. Megáll az ötödik hulla előtt.)

Katalin: Driskol Katalin vagyok. Én... én, a testvérem keresem. Ő halott. Nem maga az én testvérem?

Ötödik halott: Nem.

(Katalin a negyedik halotthoz megy, megáll és megnézi, odamegy a harmadik halotthoz.)

Katalin: Testvérem keresem. Driskol Katalinnak hívnak. Az ő neve...

Harmadik halott: Nem én vagyok.

(Katalin tovább megy, bizonytalanul megáll a második halott katona előtt.)

Katalin: Nem maga a...? (Megérti, hogy ez sem az ő testvére, az elsőhöz megy.) A fivérem keresem. Driskol Katalin a nevem és őt meg...

Driskol: Driskol Tommy a nevem.

Katalin: Ah! Ah! Nem ismerlek. Tizenöt év után... és...

Driskol: Mit kívánsz, Katalin?

Katalin: Úgy-e, te nem ismersz már?

Driskol: Nem.

Katalin: Milyen nevetséges... botorság a küldetésem, hogy beszéljek egy halott emberrel... hogy megpróbáljam rábeszélni, tegyen valamit csak azért, mert valamikor régen a testvérem volt. Magam sem tudom, hogyan is kezdjem.

Driskol: Hiába is pazarolnád a szavakat, Katalin.

Katalin: Olyan valakit kellett volna meghívniok, aki közelebb áll hozzád... valakit, akit szerettél... de senkit sem találtak. Azt mondták, én állok legközelebb hozzád.

Driskol: Úgy is van. Te állsz hozzám legközelebb.

Katalin: Én tizenöt évig voltam az otthonunktól távol... Nem lehetett az életed kellemes, az elmúlt tizenöt év alatt.

Driskol: Nem, nem.

Katalin: És szegény voltál?

Driskol: Sokszor koldultam az ennivalót. Nem voltam szerencsés.

Katalin: És mégis vissza akarsz térni? Hát a halottak sem okosabbak, mint az élők?

Driskol: Lehet, hogy nem. Lehet, hogy nincs értelme, hogy élj és annak sem, hogy halott légy, csak hogy ebben nem hiszünk. Sokat utaztam és sok mindent láttam. De mindig csak a sötét oldalát néztem az életnek, mindig keményen dolgoztam, hogy éhen ne pusztuljak, a kabátom gallérját emelgettem a szél ellen, a gallér alacsony volt, rongyos és nyomorúságos, de azért láttam, hogy lehetne jobb is és hogy egy napon valóban jobb is lesz, ha majd az emberek, akik olyanok mint én, látják hogy rongyosak, de érzik, hogy mind ez lehetne jobban is, csak emelkedniök kell és harcolniok kell, hogy ez meg is valósuljon.

Katalin: Te halott vagy. A te harcodnak vége.

Driskol: A harc soha sincs befejezve. Hej, most van még csak sok mondani valóm az emberek számára, azoknak az embereknek, akik a nagy gépek körük dolgoznak, akik lapáttal a kezükben keresik meg a kenyerüket és azoknak, akiknek gyermekei felfújt hassal és rothadt csonttal halnak meg

Mondanivalóm van még azoknak a számára is, akik otthagyják az életet és puskát vesznek a kezükbe és háborúba mennek. Nagyon fontos dolgokat kell elmondani. Elég nagyokat, hogy feltámasszanak érte siromból és ujból a földre küldjenek az emberek közé. Ha Isten feltámaszthatta Jézust . . .

Katalin: Tamás, hát a hited is elvesztetted?

Driskol: Új hitem van, amely azt követeli, hogy a menyországot szedjük le a felhőkből és helyezzük le a földre, hogy minden ember munkája gyümölcséhez juthasson. Ez nem valami kert, mint az ott fenn az égen, itt nincsenek arannyal kirakott utcák, sem angyalok és nekünk a kanalizációval is bajlódnunk kell majd és a vasutvonalak nyilvántartásával is és nem vállalok felelősséget azért sem, hogy ez mindenkinek tetszeni fog, de itt lesz a földön, beleépitve a világ sarába és a bemenet nem lesz valami előfeltételhez kötve, mint például a meghalás. Akár halott vagyok, akár nem, ezt én mind tudom és látom és ez nem hagy nyugton. Én voltam az első, aki felkeltem siromból, mert a gondolataim nem hagytak nyugton. Felkeltettem a többieket is . . . és az is a dolgom, hogy másokat is meggyőzzek. Ok csak azt tudják, mit szeretnének. Én meg azt, hogyan kapják majd meg.

Katalin: Még mindig gőgös vagy.

Driskol: Két kezemben tartom a menyországot, amit az embereknek adok majd. Joggal lehetek hát gőgös.

Katalin: Azért jöttem, hogy megkérjelek, feküdj le és hagyd magad eltemetni. De ez most oly butaságnak látszik, de . . .

Driskol: (Gyengéden) Butaság, Katalin. Nem azért támadtam fel siromból, hogy úbjól visszamenjek. Én most az emberek közé megyek.

Katalin: Tizenöt év. De jó, hogy anyánk már nem él. Hogy is búcsúznak el, Tommy, a halott testvértől?

Driskol: Kivánd, hogy könnyű legyen a föld, Katalin.

Katalin: Kellemes, puha, zöld sirt kivánok, Tommy, ha végül is . . ha végül is . . . zöld és kellemes! (Sötétség).

— — — — — — — — — —

(A reflektor Din közlegényt világitja meg, a hatodik katonát, aki az árnyékban áll és az anyját hallgatja. Sovány, vörösszemű, negyvenötéves, szegény asszony.

Dinné: Úgy szeretném az arcod látni, fiam.

Din: Jobb, ha nem látod, anyám.

Dinné: Az én kisfiam arcát? . . . Valamikor, még mielőtt . . .

Din: Jobb, ha nem látod, anyám, hát nem mondták meg neked, hogy mi történt velem?

Dinné: Kérdeztem az orvost. Azt mondta, egy gránát a fejedet találta . . . És mégis . . .

Din: Ne kivánd, hogy megmutassam, anyám.

Dinné: Hogy vagy, fiam? (Din keserűen felnevet) Ó, jaj, ezt elfelejtettem, látod. Hiszen ezt a kérdést annyiszor feltettem, amig felnőttél, Jimmy.

Din: Hogy fogadta ezt a hirt Alice?

Dinné: Ablakába tette az aranycsillagot. Azt meséli mindenkinek, hogy jegyesek voltatok. Igaz ez?

Din: Lehet. Szerettem Alicet.

Dinné: Eljött a születésnapodra. Ez még . . . ez még ez előtt az eset előtt történt. Virágot hozott. Nagy őszirózsákat. Sárgákat és sokat. Két vázába

kellett helyeznünk. Én meg süteményt sütöttem. Nem is tudom miért, hiszen ma oly nehéz tojást meg lisztet szerezni. Az én kisfiam betöltötte a huszadik évét. Engedd, hogy megnézzem az arcod, Jimmy, gyermekem.

Din: Eredj haza. Nem jó neked, ha itt vagy.

Dinné: Azt kivánom, hagyd, hogy eltemessenek gyermekem. Vége van, elmult és jobb lenne neked is

Din: Nincs jobb és nincs rosszabb. Igy történt.

Dinné: Oly szép volt az arcod, mint egy kis gyermeké. Fájt, amikor borotválkozni kezdtél. Már majdnem elfelejtettem, milyen voltál Baby. Emlékszem, milyen voltál hatéves korodban, milyen, amikor tizéves voltál . . . kövérkés és szőke és a karomra hajtottad a fejed, arcocskáid olyanok. voltak, mint valami kis selyempárnák. De nem emlékszem milyen volt az arcod, amikor elmentél abban az egyenruhában, sisakkal a fejeden. Baby . . . hagyd, hogy csak egyszer megnézzem az arcod.

Din: Ne kivánd ezt tőlem . . . Nem kell, hogy ezt lásd. Rossz lenne neked . . . örökre . . . ha ezt meglátnád.

Dinné: Nem félek. Én csak megnézhetem gyermekem arcát. Vagy azt hiszed, hogy egy anya félhet?

Din: Ne, anyám.

Dinné: Baby hallgass reám, én a te anyád vagyok. Engedd, hogy eltemessenek. A te javadra lenne, meg én és apád javára is, Baby.

Din: Csak húsz éves voltam anyám. Még semmit sem csináltam. Még nőt sem ismertem. Húsz évig készültem, hogy emberré lehessek és akkor megöltek. Nem jó gyermeknek lenni, anyám. Dolgozol, hogy mielőbb túl légy rajta, nem élsz teljesen, míg gyermek vagy. Várakozással múlik el az idő. Vártam anyám . . és aztán becsaptak. Nagy beszédeket tartottak, trombitákat harsogtattak, egyenruhába öltöztettek és aztán megöltek.

Dinné: Baby, Baby, így nem lehet megnyugodni. Kérlek, engedd, hogy . . .

Din: Nem Anyám.

Dinnné: Hát akkor engedd, hogy egyszer, hogy soha el ne felejthesselek, engedd hogy egyszer lássam az arcod, az én gyermekem arcát.

Din: Anyám egy gránát talált el. Nem kell, hogy olyan embert láss, akit gránát ütött agyon.

Dinné: Add, hogy lássam az arcod, Jimmy . . .

Din: Hát jó. Nézd! (Feléje forditja arcát. Dinné előrehajol és megdöbbenve nézi. Egy pillanatra teljes csend, aztán elkezd sirni, halkan, fájdalmasan. Halk zokogása mind erősebbé válik. Hátrakap, eltakarja arcát, sikolt. A sikoltás még jobban fokozódik, míg lassan elvész a távolban, mint egy sziréna. Végül teljesen elcsendesedik).

— — — — — — — — — —

(A fényszóró Uebster közlegény holttestét világítja meg és feleségét, aki alacsony, esetlen, mogorva nő).

Uebster Márta: Mondj valamit.

Uebster: Mit modjak?

Márta: Akármit. Csak beszélj. A hideglelés ráz, ha így állsz . . . ha így nézel.

Uebster: Nincs semmi, amiről mi ketten beszélgethetnénk.

Márta: Ne beszélj így. Eleget beszéltél velem így, amíg éltél és mintha ezzel mindig csak nekem tettél volna szemrehányást, mert . . . mert nem sikerült az életünk. Nem az én hibám, hogy meghaltál.

Uebster: Nem.

Márta: Ép elég nehéz volt, amíg éltél ... és sohasem beszéltél velem és úgy néztél rám, mintha csak akadály lennék és mindig kimaradtál, ha szórakozni volt kedved.

Uebster: Márta, Márta, mire jó ez most itt.

Márta: Csak azt akartam, hogy ezt mind vedd most tudomásul. És még vissza akarsz térni, hogy megőszits és hogy az életem tönkretedd?

Uebster: Nem, én nem fogok visszatérni.

Márta: Hát akkor? . . .

Uebster: Ezt nem magyarázhatom meg neked Márta)

Márta: Nem! Ó nem . . . a saját feleségednek nem magyarázhatod meg, de megmagyarázhatnád annak a piszkos naplopó társaságnak abban az átkozott garázsban, vagy a Harminchetedik-utcai pálinkamérés részegeinek.

Uebster: Azt hiszem, nekik meg tudnám magyarázni. (Álmodozva). A dolgok számomra sokkal érthetőbbek voltak, amikor a legényekkel beszélgettem és a kezem olajtól volt piszkos, a harapófogó meg ott kuporgott a zsebemben. És azon voltam, hogy az emberek a Harminchetedik-utcai pálinkamérésben szintén megértsék gondolataimat Oly kellemes volt, szombaton esténként ott állsz, előtted egy korsó sör és melletted egy-két ember, aki megért, ha beszélsz, ha beszélsz apróságokról, vagy nagy dolgokról. Baby Ruthról, a bajnokokról, vagy az olajozás új rendszeréről, amit Ford talált fel. Vagy arról, milyenek a kilátásaink, ha háborúba bocsátkozunk . . .

Márta: Egészen más eset, ha gazdag lennél és szép, kellemes lett volna az életed és most vissza akarnál térni. Akkor megértenélek. De te szegény voltál, a körmeid mindig feketék voltak és piszkosak és soha jóllakásig nem ehettél, gyűlöltél engem, a feleségedet, még egy szobában sem birtad ki velem . . . Ne rázd a fejed, tudom én. Az egyetlen jó, amire életedben vissza tudsz emlékezni, az a pohár sör, amit szombatonként néhány naplopó társaságában megittál.

Uebster: Elég. Akkor nem gondolkoztam mindezen . . . De azt hiszem boldog voltam.

Márta: Akkor boldog voltál, de a saját otthonodban sosem voltál boldog! Tudom én azt ha, nem is mondod! Én sem voltam boldog! Élni három átkozott szobában, ahova évenként ötször be nem süt a nap! Bámulni a svábbogarakat! Olyan ételt vásárolni, amit minden rendes emberi teremtmény a szemétre dobna!

Uebster: Kinlódtam, amennyit csak birtam.

Márta: Tizennyolc dollár és ötven cent hetenként! Ez, minden, amit birtál! Tizennyolcötven, konzervált tej, egy pár cipő évenként, az is két dolláros, ötszáz dollár biztositás és vagdalt hús! Isten, hogy utálom a vagdalt húst! Tizennyolcötven és mindentől remegni, a gazdától, a gázkontrollórtól, minden hónapban haldoklani a félelemtől, hogy nem maradtam e állapotos! És miért ne lenne gyermekem? Ki mondja, hogy nekem nem kell gyerek! De tizennyolc ötvenből nem telik még gyerekre is!

Uebster: Én is szerettem volna gyereket.

Márta: (Szavába vág) Szerettél volna? Sohasem mondtad.

Uebster: Nem mondtam, de jó, ha van gyerek. A gyerekkel beszélgethetsz.

Márta: (Elérzékenyülő hangon) Először azt hittem . . . lesz majd gyerekünk egy napon.

Uebster: Igen. Én is. Vasárnap, ha kimentem, néztem, hogy vezetik az emberek gyerekeiket a parkban.

Márta: Annyi mindent nem mondtál el . . . Miért hallgattál?

Uebster: Az első években mintha falakon át beszélgettünk volna.

Márta: Szólnod kellett volna!

Uebster: Szégyeltem veled beszélni. Sohasem tudtam neked semmit sem adni!

Márta: Sajnálom.

Uebster: Oly szép volt a kezdet. Mosolyogtam, amikor az utcán egymás mellett mentünk és láttam, hogy a férfiak megnéznek.

Márta: De régen volt.

Uebster: Akkor minden jó volt. Mi történt aztán velünk, Márta?

Márta: Nem tudom.

Uebster: Gyerek talán segitett volna rajtunk.

Márta: Nem, nem, csak ne hitegesd magad Uebster. Clarkéknak, akik alattunk laktak, négy gyerekük volt és nem segitett rajtuk. A gyerekek piszkosak és egész télen betegek és orditanak amennyi száraz torkukon kifér. Az öreg Clark szombaton este mindig részegen jön haza és a borotvaélesitő szijjal veri őket sorba, az asszonyt meg fazékkal és bögrével veri. A szegényeken a gyerek sem segit. A szegényeken nincs segitség. Nem, én sokkal jobban vigyázok magamra, semhogy tizennyolc ötvennel még beteg, piszkos gyermekem is legyen.

Uebster: Úgy van.

Márta: Gyerek a házban . . . a házban kell, hogy gyerek legyen, de akkor a ház tiszta legyen és teli melegséggel. (Csend). Miért ne lenne nekem is gyerekem? Másoknak is van gyerekük. Még most a háború alatt is vannak akik gyereket hoznak a világra. Nekik nem lesz libabőrös a hátuk, valahányszor a naptár egy-egy lapját letépik. Szép tiszta kórházba mennek, vagy gyönyörű szanatóriumokba és gyermekeiket rózsaszinű, tiszta pólyákba göngyölik. Mi az, amit rajtuk Isten úgy szeret és megengedi, hogy gyerekük legyen?

Uebster: Nem mechanikus a férjük.

Márta: Nem. Nem tizennyolc ötven a járandóságuk. És most . . . most még rosszabb. A tizenöt dollárod hetenként. Téged kibéreltek, hogy megölhessenek, nekem meg tizenöt dollárt adnak hetenként. Egész nap sort kell állnom, amig kenyeret kapok. A vajnak pedig már az izét is elfelejtettem. Szakadó esőben várok a sorban és lyukas cipőmbe befolyik a viz, hogy hetenként egyszer rothadt húst kapjak. És hazamegyek nézni a svábbogarakat. Nincs, akivel szóbaállhassak, csak ülök, nézem a svábbogarakat lámpám gyenge fénye mellett, mert az államnak takarékoskodnia kell a villannyal. És neked el kellett menned, hogy én így éljek. Mi nekem ez a háború, hogy én éjszakákon át üljek és senkivel egy szót ne váltsak? És mi neked a háború, hogy el kellett menned és, hogy . . .

Uebster: Ezért keltem fel a síromból, Márta.

Márta: De mire vártál ennyi ideig. Miért nem egy hónap előtt, egy év előtt, vagy tiz év előtt? Miért vártál halálodig? Tizennyolcötvenes hetibérből élsz, élsz a svábbogarakkal, egy szót sem szólsz és most, amikor megöltek, feltámadsz! Bolond.

Uebster: Csak most nyilt fel a szemem.

Márta: Ez rád vall! Várni, amig minden késő! Az élő embereknek épp elég okuk van a lázadásra. Vaj kell, meg tojás, meg egy kis napsugár a szobában. Gyermeket és világitást éjszaka és embert, akivel néhány szót válthatsz! Itt vagytok, vártok! Visszatart benneteket valaki? Kelj fel! Itt az ideje, hogy bosszút állj! Itt az ideje, hogy ti, a tizennyolcötven nyomorultjai fellázadjatok magatokért, az asszonyaitokért és piszkos, angolkóros gyermekeitekért! Mondd meg. Mindnek. Keljenek fel! Mondd meg! Mondd meg! (Sötétség.)

Fordította: Vas Béla **Irwin Shaw**